

SEIJA-LEENA NEVALA-NURMI

Nuoria maanpuolustajia vai suomalaisia lapsisotilaita?

Vapaaehtoisen maanpuolustusliikkeen Suojeluskuntaopajat ja Pikkulotat olivat 1930- ja 1940-luvulla Suomen suosituimpia lapsi- ja nuorisjärjestöjä. Oliko nuorisotyö pelkätään ylhäältä johdettua vai avasiko se sotaajan nuorisolle myös mahdollisuuden toimia ja vaikuttaa? Artikkeliksi käsittelee nuorison maanpuolustusharrastusta myös sukupuolinäkökulmasta ja lapsisotilastematiikan kannalta.

■ ”Kotien puolustustahtoinen henki ei saa jättää ulkopuolelleen myöskään varhaisiän nuoria. Ennen tai myöhemmin se on oleva olennainen osa meidän järjestökasvatuksessamme. Näemmekö, että lapsen hymyyn kätkeytyy elämän lupaus ja nuoren katseen kysymykseen vakavuus? Jos tämän näemme, täyttää valtava ilo mielempä. Me tunnemme seisovamme tulevaisuuden edessä, josta kantautuu ihmeellinen näky: ’niin kuin aamurusko levitettyinä vuorten yli, tulee lukuisa ja väkevä kansa.’¹

Näin visioi lottajohtaja Fanni Luukkonen järjestönsä tulevaisuutta Jyväskylän lottapäivillä kesällä 1930. Hänen tavoitteenaan oli tyttötyön aloittaminen lottien siipien suojoissa. Suojeluskuntien poikatyo oli virallistettu jo muutamia vuosia aikaisemmin, joten vapaaehtoisessa maanpuolustusliikkeessä aika oli lopulta kypsä tyttöjenkin toiminnan organisoimiselle. Suojeluskunnat ja Lotta Svärd aloittivat nuorisotoimintansa valtakunnallisesti ja keskitetysti aikana, jolloin molemmat järjestöt olivat jo vakiinnuttaneet asemansa suomalaisessa järjestökentässä.

Nuorisotoiminnan avulla aikuisjärjestöt pyrkivät turvaamaan sekä suojeluskunta- ja lotta-aatteen että vapaaehtoisen maanpuo-

lustustoiminnan jatkuvuuden. Tytöistä ja pojista pyrittiin kasvattamaan määrätietoisesti uusia, aatteen sisäistäneitä jäseniä aikuisjärjestöihin. Koska toimintamuodot oli suunniteltu lapsia kiinnostaviksi, suojeluskuntaopajista ja pikkulotista tuli 1930- ja 1940-luvun suosituimpia nuorisjärjestöjä. Ne innostivat erityisesti maaseudun tyttöjä ja poikia. Lisäksi porvarillisissa piireissä vanhemmat, perhe, suku, opettajat ja ystäväpiiri tukivat yleensä varauksettomasti nuorison vapaaehtoista maanpuolustustoimintaa. Järjestöjen suosio lisääntyi entisestään sota-aikana, jolloin muun muassa nimenmuutoksen (Sotilasopajat ja Lottatyöt) tavoitteena oli houkutellessa lisää jäseniä myös vasemmistokotien lapsista ja nuorista.

Artikkelissani pohdin suojeluskuntien ja Lotta Svärdin nuorisotyön luonnetta ja sukupuolen rakentumista nuorison toiminnassa. Miten selkeästi suojeluskuntaopajien ja pikkulottien kasvatuksessa ja toimintamuodoissa näkyivät sota ja siihen valmistautuminen? Entä mitkä olivat tyttöjen ja poikien tehtävät vapaaehtoisessa maanpuolustustyössä? Lotta Svärd ja suojeluskunnat korostivat mieluusti nuorisjärjestöjensä kotimaisia lähtökohtia ja toimintamuotoja, mutta varsin helposti voi havaita niiden yhteyden aikakautensa eurooppalaisittain muodikkaaseen militarismiin ja nationalismiin.² Sota-aika muutti nuorisjärjestöjen luonnetta ”vakavampaan suuntaan”, joten tarkastelen artikkelissani myös sodan vaikutusta Lottatyttöihin ja Sotilaspoikiin.

Lapsia on pidetty ja pidetään ennen kaikkea sotien uhreina ja kärsijöinä, mutta lapsisotilaita eri aikakausina ja eri ympäristöissä tutkinut David M. Rosén tuo lapsisotilaita esiin myös selviytyjinä, usein aikuisia neuvokkaampina toimijoina. Tällaisena esimerkkinä hän mainitsee toisen maailmansodan aikaiset juutalaisten nuorten ryhmit-

1. Fanni Luukkonen, Nuoriso ja järjestötulevaisuus. Jyväskylän lottapäivillä kesällä 1930 pidetty esitelmä. Fanni Luukkonen Puheita ja esitelmiä, PK 1002, SA.

2. Johanna Taskinen (1992) *Suojeluskunta- ja Lotta Svärdin nuorisokasvatus vuosina 1928–1944*. Suomen historian pro gradu-tutkielma, Helsingin yliopisto, historian laitos, 63–70; ks. myös Oskari Väänänen (1941) *Nuoriso aseissa. Maanpuolustuskasvatus Euroopan eri maissa*, Jyväskylä: Gummerrus.

tymät Puolassa.³ Artikkelissani tarkastelen erityisesti lapsia ja nuoria aktiivisina toimijoina suhteessa sotaan ja vapaaehtoiseen maapuolustustoimintaan. Pohdin myös, voidaanko vapaaehtoisten maanpuolustusjärjestöjen sanoa tuottaneen Suomeen oman aikansa lapsisotilaita. Miten selvästi maanpuolustuksen sisällöt ja tavoitteet näkyivät sotilaspoikien ja lottatyttöjen kasvatuksessa ja mitkä olivat tyttöjen ja poikien roolit sodan pelossa elävässä ja sotaa käyvässä Suomessa?

Toimivat pojat

Suojeluskuntien nuorisotoimintaa käynnistettiin jo melko pian sisällissodan jälkeen. Suojeluskuntatoiminnasta kiinnostuneille pojille suunnatut ns. oravakomppaniat⁴ aloittivat vuosina 1918–19, jolloin niitä syntyi eri puolille maata. Yleensä kyse oli toiminnan järjestämisestä alle 17-vuotiaille pojille, sekä toisinaan myös partioyhdistysten muuttamisesta oravakomppanioiksi. Poikayksiköt muodostuivat paikallisten olosuhteiden ja resurssien mukaisesti, eikä mitään yhtenäistä toimintaohjelmaa ollut olemassa. Käytännössä pojille opetettiin aikuisten sotilaiden perustaitoja sulkeisissa joko aseiden kanssa tai ilman. Alkuinnostuksen jälkeen oravakomppanioiden toiminta hiipui muutamassa vuodessa. Keskeisinä syinä on pidetty resurssien, poikatoiminnan ohjelman ja ohjaajien puutetta. Myös yleisellä suojeluskuntainnostuksen laantumisella ja liian yksipuolisella sotilaallisella koulutuksella on katsottu olleen vaikutuksensa.⁵

Poikatoimintaa lähdettiin 1920-luvulla kehittämään uudenaikaiselta pohjalta. Lopulta vuonna 1928 Suojeluskuntain yliesikunta julkaisi valtakunnallisen poikatyön ohjelman, joka jaettiin maan suojeluskuntapiireihin toiminnan ohjenuoraksi. Ohjelman julkistamista edelsi vuosien julkinen keskustelu ja toiminnan suunnittelu. Lopulta sen keskeiseksi sisällöksi muodostui poikien isänmaallinen kasvatus erityisesti urheilun ja liikunnan avulla. Vuoden 1928 suojeluskunta-asetus ei estänyt ase- ja ampumakoulutuksen perusteiden opettamista pojille, mutta kielsi selvästi heidän henkilökohtaisen aseistamisensa. Suojeluskuntapoikien

historian kirjoittaneen Elja Purasen tulkin mukaan erityisesti tämä rajausta estä poikasotilaiden kasvattamisen ja kouluttamisen varsinaisten suojeluskuntalaisten jatkeeksi.⁶

Vaikka liikunta ja urheilu olivat suojeluskuntapoikatoiminnan keskeisiä elementtejä, erityisenä päämääränä oli kasvattaa pojista 'kunnan kansalaisia', fyysisesti vahvoja sekä henkisesti vastuuntuntoisia ja kunnollisia. Suojeluskuntapoikien kasvatusperiaatteet eivät juuri eronneet aikakautensa muista keskiluokkaisista nuorisjärjestöistä. Myös työväenliikkeen nuorisjärjestöjen ihanteet olivat 1930-luvulla samankaltaisia, tosin niistä puuttui isänmaallisuuden korostaminen. Sotien välisenä aikana enemmistö suomalaisista asui maalla ja sai toimeentulonsa maataloudesta, joten maaseudun poikien motivointi mukaan oli järjestöille ensisijaisen oleellista. Suojeluskuntapoikien johtajat

3. David, M. Rosén (2005) , *Armies of the Young, Child Soldiers in War and Terrorism*, New Brunswick (N.J.): Rutgers University Press, 19–56.

4. Elja Puranen (2001) *Poikasotilaista sotilaspoikiin*, Viitasaari: Sotilaspoikien perinneliitto, 102–107. Nimitys on saanut alkunsa Helsingin suojeluskuntien yhteyteen perustetun poikaosaston nimestä. Pentti Pirhosen mukaan nimitys annettiin jo vuonna 1917. Helsingin suojeluskuntapiirin historian kirjottaneen Stig Roudasmaan mukaan nimitys annettiin Helsingin I Suojeluskuntapataljoonan nuorten harjoituskomppaniolle syksyllä 1918. Nimityksen alkuperä ei ole yksiselitteinen, mutta se on mahdollisesti peräisin partio toiminnasta, jossa käytettiin nimitystä poikien orava-vartio. Helsingin poikien harjoituskomppaniaa johti lehtori ja partiojohtaja Blomqvist. Pääkaupunkiseudun partiopoikatoimintaa tutkinut Heikki Hakala uskoo, että Blomqvistin johtama partiolippukunta Helsingin Ressut muuntui oravakomppaniaksi, koska maininnat siitä loppuivat juuri syksyllä 1918. Oravakomppania-nimen rinnalla käytettiin myös poikakomppania-nimeä.

5. Pentti Pirhonen (1977) *Suomalaisia sotilaspoikia. Oravakomppanioista It-pattereille*, Hämeenlinna: Arvi A. Karisto, 53–58; Matti Aalto (1984) *Suojeluskuntien poikatoiminta 1928–1944. Toimintamuodot, aatemaailma ja suhteet muihin nuorisjärjestöihin*, Suomen historian pro gradu, Helsingin yliopisto, Historian laitos, 7–9; Puranen (2001) 107–110.

6. Suomen Asetuskokoelma nro 156/1928. ”Suojeluskunnan jäseneksi älköön otettako nuorukaista, joka ei ole täyttänyt seitsemäätoista vuotta. Kuitenkin voi suojeluskunta sopivan liikuntakasvatuksen ja harjoitusten muodossa antaa valmistavaa sotilaallista koulutusta nuorukaisille, jotka eivät ole täyttäneet seitsemäätoista vuotta. Saatakoon heitä käyttää myös lähettitehtäviin ja pienempien askareitten suorittamiseen, mutta älköön heitä aseilla varustettako.”; Aalto (1984) 11–14; Puranen (2001) 125.

pitivät maaseudun nuorten luontaista elinvoimaa ja reippautta hyvänä vastapainona kaupunkilaisnuorison ”veltoudelle”.⁷

Suojeluskuntapoikien tarkasti ohjeistettu toiminta ja koulutus tähtäsivät poikien sotilaalliseen maanpuolustusvalmiuteen. Koulutus koostui paikallisista kokoontumisista sekä erilaisista koulutus- ja leiripäivistä. Leirit olivat erityisen tärkeitä, koska niillä oli mahdollisuus syventyä koulutuksen eri osaluokkiin perusteellisemmin kuin yhden illan kestävässä harjoituksissa. Leirien suunnitteluun pojilla itselläänkin oli mahdollisuus vaikuttaa: suojeluskuntain poikaosastojen leiriohjeen mukaan ”leiriin oli saatava sissitoiminnan ja erämaantunnon maku ja Robinson-henki sekä poikiin se tunne, että he itse olivat mukana suunnittelemassa, valmistelemassa, toteuttamassa ja lopuksi purkamassa ikioman leirinsä. Kaikenlainen aikuisten koulumainen paimentaminen, saarnailu ja liiallinen sotilaallisuus oli tällöin unohdettava.”⁸

Suojeluskuntapojat harrastivat monipuolisesti liikuntaa, kuten hiihtoa, uintia ja yleisurheilua, mutta silmiinpistävän runsasta oli myös sotilaallinen koulutus. Myös muutamat suojeluskuntapoikien urheilulajit, kuten suunnistus ja pesäpallo palvelivat sotilaskoulutuksen päämääriä. Poikien ampu- makoulutus oli ns. valmistavaa, jossa pääasiassa tutustuttiin mm. ampuma-asentoihin ja aseiden käsittelyyn. Varsinaista ammuntaa oli melko vähän. Pojat saivat sotilaskoulutusta myös maastoleikeissä, joita pidettiin hyvin merkityksellisinä, koska aseistamattomille pojille ei voitu antaa taistelajakoulutusta.⁹ Lauri ”Tahko” Pihkalan mukaan ”liikkuvaisuuden, suunnistamisen, maalien keksimisen ja maastoutumisen ohella leikki kirkastaa osanottajilleen mahdollisimman selvästi johtamistaidon ratkaisevan merkityksen, ensin tässä leikissä ja sitten yleensä sodankäynnissä.”¹⁰ On helppo havaita, että maastoleikeissä vahvistettiin ja käytettiin hyväksi poikien yleistä ja hyväksytyä intoa sotaleikkeihin.

Suosioistaan huolimatta suojeluskuntapojilla oli myös kilpailijoita. Partio- ja suojeluskuntapojien yhteinen toimintansa Suomessa jo 1910-luvulla, ja partiota pidettiin esimerk-

kinä suojeluskuntapojien toiminnalle. Se oli antanut virikkeitä myös monille muille eurooppalaisille sotilaallisille nuorisjärjestöille. Partiotyötä oli kuitenkin vuosisadan alkupuolella Suomessa aktiivisesti lähinnä vain suuremmissa kaupungeissa kun taas suojeluskuntapojien toiminta sai jalansijaa ensiksi erityisesti maaseudulla.¹¹

Molemmat järjestöt kilpailivat samoista potentiaalisista jäsenistä, mutta yleensä suojeluskuntapojat pääsivät voitolle tässä kisassa. Suojeluskuntapojien ampumaharrastuksen ja ”sotilaallisen meininigin” katsotaan olleen juuri se vetonaula, joka innosti poikia enemmän kuin partiotyö. 1920- ja 1930-luvun valkoisen Suomen ilmapiirissä maanpuolustuksen arvostus ja kansakoulussa korostettu isänmaallisuus epäilemättä suuntasivat poikien intoa suojeluskuntatoimintaan. Muutoin hyvin samankaltaisessa partiotönnössä ei tätä toimintamuotoa ollut ja sen suosio hiipuikin selkeästi 1930-luvulla.¹² Partiotönnössä oli suunnattu myös nuoremmille pojille, mutta suojeluskuntapoiikkiin pääsi mukaan vasta 12-vuotiaana ja toiminta siellä koettiin partiota ”miehekkäämmäksi.”¹³

Suojeluskuntapojien järjestöstä kasvoi maan suurimpiin ja vaikutusvaltaisimpiin lukeutuva nuorisjärjestö jo 1930-luvun loppuun mennessä, jolloin jäsenmäärä oli noin 30 000, mutta erityisesti talvisodan jälkeen jäsenmäärä kasvoi merkittävästi. Vuonna 1941 suojeluskuntapojista tuli itsenäinen järjestö ja sen nimi muutettiin Soti-

7. Hannes Raikkala (1964) *Suojeluskuntain historia III. Kamppaileva kansa. Määrätietoista rakennustyötä rauhan vuosina 1930–1930 sekä sotavuodet 1939–1944*. Vaasa: Hata, 265–266; Erkki Vasara (1997) *Valkoisen Suomen urbeilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urbeilu- ja kasvatus toiminta vuosina 1918–1939*, *Bibliotheca Historica* 23, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 539–563.

8. Aalto (1984) 21–24; Puranen (2001) 186–194.

9. Vasara (1997) 609–611, Puranen (2001) 197–208.

10. Raportti sk-poikaosastonjohtajien kesätoimintakursseista, kesä 1933, laatinut Lauri Pihkala, SkY Urheiluosasto Kansio H2, SA.

11. Liisa Savunen (1999) *Partiotytöt Suomessa 1910–1972*, Helsinki: Partio Scout, 9–15: Partiotönnössä aloitettiin keisarin käskystä vuonna 1909, mutta toiminta lakkautettiin 1911. Toiminta ei lakannut kokonaan, mutta vuonna 1917 se vapautui virallisesti ja Suomen Partioliiitto perustettiin 27.5. 1917.

12. Aalto (1984) 29–39.

13. Vasara (1997) 622–624; Puranen (2001) 164–167.

laspojiksi. Kahden vuoden kuluttua sillä oli yli 70 000 jäsentä,¹⁴ jotka olivat pääsääntöisesti maaseudulla asuvia 10–17-vuotiaita poikia. Poikajärjestöstä tuli tavoitteensa mukaisesti myös erinomainen väylä kasvattaa uusia jäseniä suojeluskuntiin. Erkki Vasaran tutkimuksen mukaan noin 70 prosenttia suojeluskuntapojista liittyi 17 vuotta täytettyään aikuisjärjestöön.¹⁵

Pienet tyttöapulaiset

Pikkulottatoiminnan aloittamisesta keskusteltiin Lotta Svärdin keskusjohtokunnassa heti 1920-luvun alussa,¹⁶ mutta virallisesti se alkoi vasta kymmenen vuotta myöhemmin. Etenkin maaseudulla pikkulottien paikallista toimintaa oli olemassa kuitenkin jo vuosia ennen valtakunnallisen työn alkamista.¹⁷ Keskeinen tavoite oli muodostaa suojeluskuntapojille sisarjärjestö, joka avustaisi ja tukisi heitä samaan tapaan kuin aikuiset lotat avustivat suojeluskuntia. Tyttöjen tehtävänä oli esimerkiksi varusteiden kerääminen poikien kesäleireille. Jo nimi pikkulotat kertoo paljon tyttötoiminnan luonteesta ja päinvastoin kuin poikajärjestöstä, tyttöjen vastaavasta ei koskaan tullut itsenäistä.

Pikkulottien työ muistutti aikuisten lottien työtä ja usein molemmat sukupolvet työskentelivät yhdessä. Tytöt kasvatettiin alusta lähtien miehiä ja poikia tukeviin huolto- ja hoivatehtäviin samaan tapaan kuin aikuiset lotatkin. Maanpuolustusjärjestöjen yhteisissä tilaisuuksissa tytöt tavallisesti avustivat aikuisia lottia. Kuitenkaan tytöistä ei haluttu tehdä pelkästään pikku apulaisia, vaan etenkin ennen sotaa tyttötoiminta sisälsi myös kuorotoimintaa, näytelmäkerhoja, leikkejä, pelejä ja leirejä. Lisäksi pikkulotille avautui mahdollisuus harrastaa liikuntaa. Heidän urheiluojelmaansa kuului hiihtoa, suunnistusta, voimistelua ja pesäpalloa. Monille maaseudun tytöille pikkulottaosastot tarjosivat ensimmäisen kerran mahdollisuuden ”harrastaa” jotakin aivan omaa, joka ei liittynyt kotona tehtävään työhön tai koulunkäyntiin. Tytöt kokivat esimerkiksi liikunnan harrastusmahdollisuuden keskeiseksi syyksi lähteä mukaan pikkulottatoimintaan.¹⁸ Ylipäätään Lotta Svärdissä toimiville naisille ja tytöille tarjoutui merkittävä mahdollisuus

harrastaa liikuntaa, mikä ei ollut lainkaan itsestäänselvyys vielä 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Aikakauden tapaan lottajärjestösäkin harrastettiin toki enimmäkseen naisille ja tytöille soveltuviksi katsottuja lajeja, jotka harjoittaisivat ja vahvistaisivat heidän ”hoivaajanominaisuuksiaan”.¹⁹

Yksi julkituotu syy tyttötoiminnan myöhäiselle aloitukselle oli partiotyttöjärjestö. Partiotyttöillä ajateltiin olevan samankaltaiset arvot ja toimintatavat, eivätkä lottajohdajat halunneet kilpailla tyttöpartion kanssa.²⁰ Partiotytöt eivät usein toimineet maaseudulla, jossa pikkulottatoiminta alkoi usein spontaanisti paikallisten aloitteesta. Samalla tavoin kuin suojeluskuntapojajärjestö innosti maaseudun poikia, niin myös maaseudun tytöt innostuivat pikkulottatoiminnasta. Mielenkiintoista on, ettei partio- poikatoimintaa katsottu haitaksi suojeluskuntapojajärjestöä perustettaessa, vaan kilpailutilanne otettiin lähinnä haasteena.

Pikkulottiin liittyminen oli mahdollista kahdeksanvuotiaasta alkaen, tosin huoltajan suostumus tarvittiin. Aikuisiin lottiin pikkulotta saattoi liittyä 17-vuotiaana eikä erillistä koelotta-aikaa enää tarvittu, koska nuorten katsottiin sisäistäneen lotta-aatteen jo lapsijärjestössä. Suojeluskuntapojien ta-

14. Suomen Asetuskokoelma 166/1941; Raikkala (1964) 268, 418.

15. Vasara (1997) 595–598; ks. myös Raikkala (1964) 268.

16. Lotta Svärd keskusjohtokunnan pöytäkirjat 23 3. 1921, SA.

17. Seija-Leena Nevala (2001) *”Kaikki flikathan siihen meni.” Lotta Svärd eteläpohjalaisessa maaseutuyhteisössä vuosina 1921–1944*, Suomen historian lisensiaatitutkielma, Tampereen yliopisto, historiatieteen laitos, 98–99. Esimerkiksi Jurvassa Etelä-Pohjanmaalla pikkulottatyö alkoi jo 1920-luvulla.

18. Vilho Lukkarinen (1981), *Suomen lotat. Lotta Svärd-järjestön historia*, Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 103–106; Taskinen (1992) 35–37; Sari Mustajärvi (1996) *”Kasva kansallesi kunniaksi” Lotta Svärd ry:n tyttötyö Hämeenlinnan seudulla vuosina 1935–1944*, Suomen historian pro gradu- tutkielma, Joensuun yliopisto, historian laitos, 59; Vasara (1997) 672–675; Nevala (2001) 140.

19. Vasara (1997) 672–675; Leena Laine (2005) *Liikkuva nainen*, teoksessa Kaari Utrio (toim.) *Suomen naisen vuosisadat 2 Toivon rakentajat*, Helsinki: Tammi, 184–188.

20. Airi ja Rafael Koskimies (1964) *Suomen lotta*, Helsinki: Weilin&Göös, 293–298; Lukkarinen (1981) 103; Mustajärvi (1996) 20,24; Savunen (1999) 62–63.

Lottatyttö työssä kanttiinissa. Suomen Kuvapalvelu.

voin pikkulotista tuli hyvin suosittu järjestö ja vuoden 1943 loppuun mennessä siihen oli liittynyt lähes 50 000 tyttöä.²¹

Tyttötoiminnan keskeinen päämäärä oli kasvattaa uusia jäseniä aikuisjärjestöön. Tämä onnistuikin hyvin, sillä jo 1930-luvun lopussa enemmistö uusista aikuisjäsenistä oli aloittanut toimintansa pikkulotissa.²² Lottajohto piti tätä erityisen tärkeänä, koska

lotta-aate voitiin heidän mukaansa sisäistää sitä paremmin mitä nuorempana toiminta maanpuolustusliikkeessä alkoi. Pitkäaikainen jäsenyys oli tae ”oikeiden lottien” olemassaololle. Lottajärjestö, jolle maine ja

21. Lotta Svärd Yhdistyksen tyttötyön ohjesääntö (1937), Lotta Svärd julkaisu n:o 35, Helsinki, 3–4; Lukkarinen (1981), 268–275.

22. Lukkarinen (1981) 103.

moraali olivat ensiarvoisen merkityksellisiä, kontrolloi tiukasti jäseniään etenkin jatkosodan aikana. Suurennuslasin alle joutui erityisesti nuorten rintamalottien sukupuolimoraali.²³

Pikkulottatyö oli Fanni Luukkoselle sydämen asia ja hän lähti ideoimaan toimintaa tarmokkaasti, kun suojeluskuntapojat vihdoin saatiin kuusiinsa. Lottajohtajan mielestä isänmaallis-uskonnollinen kasvatusta tyttöjen maapuolustustyössä erityisen tärkeää. Tytöt opiskelivat nationalistisesti sävytettyä historiaa, maantietoa ja uskontoa enemmän kuin pojat. Kasvatuksen merkityksen korostuminen johtui paitsi lottajohtaja Fanni Luukoksen ajattelumaailmasta, käytännössä usein myös siitä, että varsin monet kansakoulunopettajat ohjasivat paikallista tyttötoimintaa. Juuri he olivat merkittäviä esikuvia ja malleja nuorille tytöille. Pikkulottatoiminta ikään kuin jatkoi heidän koulussa aloittamaansa isänmaallista kasvatustyötä.²⁴

Kontrolli, mahdollisuus ja sukupuoli

Niin pikkulottien kuin suojeluskuntapojienkin toiminta lähti paikallisella tasolla liikkeelle lasten ja nuorten mielenkiinnosta aikuisten maapuolustusharrastusta kohtaan. Se sai kehittyä alkuvuosina paikallisissa olosuhteissa varsin spontaanisti ilman, että siihen kiinnitettiin erityistä huomiota. Vasta poliittisen ilmapiirin kiristyessä ja vasemmiston nuorisjärjestöjen tehostaessa toimintaansa myös suojeluskunta- ja lottajohto heräsi huomaamaan toiminnan jatkamisen merkityksen ja toisaalta ”isänmaallisen mielen iskostamisen häilyvään ja vaikutuksille alttiiseen nuorisoon”.²⁵

Aikuisjärjestöt ryhtyivät muovaamaan maapuolustusjärjestön nuoriso- ja lapsitoimintaa sellaisella tarmolla, ettei nuorisolla itsellään ollut juurikaan mahdollisuutta siihen vaikuttaa. Suunnan määräisivät maapuolustusliikkeen auktoriteetit ja kasvatuksen asiantuntijat, yleensä opettajat. He loivat raamit ja toimintamuodot, joiden uskottiin houkuttelevan nuoria. Nuorisotoiminnan aloittaminen noudatti tiiviisti myös lotta- ja suojeluskuntajärjestöjen välistä hierarkiaa, koska tyttöjärjestöä ei voitu perustaa ennen

poikajärjestöä. Suojeluskuntapojat ja pikkulotat pääsivät toimimaan vasta aikuisten luomassa ja kontrolloimassa ympäristössä, mutta heidän voi katsoa myös olleen aktiivisia toimijoita. Tämän mahdollisti etenkin sodan uhka ja sittemmin sen syytyminen.

1920-luvun Suomessa perustettiin aktiivisesti nuorisjärjestöjä, joista monet olivat poliittisia.²⁶ Niin suojeluskuntapiireissä kuin lottajohdonkin parissa omien nuorisjärjestöjen merkitystä perusteltiin usein sillä, että ne olisivat vastavoima etenkin vasemmistolle ja sen kommunistisille nuorisjärjestöille.²⁷ Samalla nuoriso-osastot edustivat vapaaehtoiselle maapuolustusliikkeelle uuden ajan airutta. Kansallinen eheyttäminen yhdessä yleisen maapuolustushenki-syyden kanssa nousi sekä pikkulottien että suojeluskuntapojien tavoitteeksi 1930-luvun lopulla ja vielä selkeämmin sodan aikana.²⁸ Lottien tyttötyön avulla toivottiin saatavan ”isänmaallisen työn pariin sellaisiakin lapsia, joiden kodeissa ei vallitse isänmaallinen henki.”²⁹ Suojeluskuntien poikatyössä tavoiteltiin sitä, että vasemmistoperheiden lapset voisivat muuttua järjestön kautta isänmaallisiksi, vaikkei oma perhe olisikaan sille myötämielinen.³⁰

Työläis- ja vasemmistotaustaisen nuorison rekrytointi maapuolustusjärjestöjen nuorisotoimintaan onnistuikin selvästi paremmin kuin aikuisjärjestöjen kohdalla. Monet vanhemmat, jotka eivät itse olisi voineet kuvitella liittyvänsä lottiin tai suojeluskuntiin, antoivat omien lastensa liittyä näihin järjestöihin.³¹ Kotijoukkojen esikunnan sotilaspoikatoimisto selvitti jäsenistönsä sosiaalisen jakauman vuonna 1942. Sen mukaan suuri enemmistö sotilaspojista oli joko työläistaustaisia tai viljelijäväestön lapsia.³² Nuorisotoiminnan avulla suojeluskunnille ja Lotta Svärdille avautui mahdollisuus muuttua koko kansan järjestöksi. Tässä suhteessa maapuolustusliikkeen nuoremmalle sukupolvelle avautui varsin merkittäviä vaikutusmahdollisuuksia järjestön sisällä.

Pikkulotta- ja suojeluskuntapojakaosastojen perustaminen pönkitti osaltaan vapaaehtoisen maapuolustusliikkeen sukupuolijärjestystä. Tyttöjen ja poikien tehtävät järjestössä eriytyivät sukupuolen mukaan ja

seurasivat aikuisten mallia, vaikka niitä pyrittiinkin muokkaamaan ”lapsille sopiviksi”. Samoin nuorisojärjestöjen perustamisjärjestys kertoo vahvasti sukupuolittuneesta toimintamallista. Nuorisosta myös kasvatettiin uusia maanpuolustusliikkeen jäseniä eri tavoin. Vaikka aikuisjärjestöjen tavoitteena oli kasvattaa nuorisosta jatkajia aatteelle ja työlle, pojat muokattiin suojeluskuntalaisiksi erityisesti ”pojille luontaisen” toiminnan avulla. Tytöt puolestaan kasvatettiin ensisijaisesti lotta-aatteeseen ja sen kaikkiin isänmaallisiin arvoihin. Nationalistisessa sotakulttuurissa naisten käytöstä pidetään kansakunnan moraalisenä selkärankana,³³ joten siksi voi ajatella tyttöjen kasvatuksen olleen ensisijaisen tärkeää. Työ ja toiminta olivat myös tyttöjen koulutuksessa tärkeitä, mutta eivät niin keskeisessä osassa kuin pojilla.

Sodan tuomat muutokset

Syksyn 1939 YH:n ja talvisodan aikana niin suojeluskunta-poikien kuin pikkulottienkin jäsenmäärä lähti jyrkkään kasvuun. Viimeistään nyt suojeluskuntapiireissä nähtiin nuorisotyön potentiaali suhteessa muihinkin kansalaisryhmiin. Suojeluskuntaorganisaatio pyrki yhteistyöhön muiden poikajärjestöjen kanssa ja sen seurauksena syntyi Suomen Pojat -niminen järjestö. Se oli tarkoitettu lähinnä tilapäiseksi ja sen tehtävänä oli vahvistaa puolustusta sodan aikana. Suomen poikien toiminta muistutti suojeluskunta-poikien omaksumaa mallia, mutta nyt mukana olivat myös partiopoikaliitot, Kansallinen partioliitto, Poikien Keskus sekä SVUL. Siitä puuttuivat vasemmistojärjestöt, mutta työläistäustaisia poikia liittyi paikallisosastoihin. Esimerkiksi Hämeenlinnassa sosiaalidemokraattisen nuoriso-osaston edustaja oli mukana paikallisosaston vanhempainneuvostossa. Suomen Poikien toiminta kuitenkin hiipui jo vuoden 1940 loppupuolella ennen kuin se varsinaisesti ehti alkaakaan.³⁴

Suojeluskuntien poikatoimintaa ryhdyttiin kuitenkin toden teolla muuttamaan talvisodan kokemusten pohjalta. Silloin oli monin paikoin jouduttu rikkomaan suojeluskunta-asetuksen määräyksiä, jotka koskivat suojeluskunta-poikien aseistamista.

Vuonna 1941 suojeluskuntien koulutusosastoon perustettiin erityinen poikatyötä johtava toimisto ja jo saman vuoden syyskuussa syntyi itsenäinen järjestö, jonka päälliköksi tuli everstiluutnantti Armas Ruusuvuori. Poikia alettiin kutsua sotilaspojiksi ja liittymiseen tarvittava ikäraja laski 12:sta 10 vuoteen. Uuden nimityksen avulla haluttiin korostaa poikatoiminnan erillisyyttä suojeluskunnista, vaikka todellisuudessa suhde suojeluskuntiin pysyi tiiviinä ja aikalaiset mielsivät sen osaksi suojeluskuntaorganisaatiota. Itsenäisen järjestön perustaminen, nimenmuutos ja ikärajan lasku kertovat pyrkimyksestä koota maanpuolustuskoulutukseen mahdollisimman paljon poikia eri yhteiskuntaluokista.³⁵

23. Pia Olsson (2005) *Myytti ja kokemus: Lotta Svärd sodassa*, Helsinki: Otava, 135–161.

24. Lotta- Svärd Yhdistyksen tyttötyön ohjesääntö (1937), Vasara (1997), 666–672; Saara Tuomaala (2004) *Työtätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*, Bibliotheca Historica 89, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 195–204.

25. Esim. Fanni Luukkonen, Olisko ja millä tavoin järjestössämme kiinnitettävä huomio varhaisiän nuoriin, Fanni Luukkonen Puheita ja esitelmiä, PK 1002, SA.

26. Martti Siisiäinen (1988) *Nuorisojärjestöt itsenäisessä Suomessa*. Jyväskylän yliopiston sosiologian laitoksen julkaisu n.o 43, Jyväskylä, 48–49.

27. Esim. Fanni Luukkonen *Olisko ja millä tavoin järjestössämme kiinnitettävä huomio varhaisiän nuoriin*, Fanni Luukkonen Puheita ja esitelmiä, PK 1002, SA; K.E. Levälahti *Järjestelmällistä poikatyötä tekemään, Hakkapeliitta 7/1928*, 128–130.

28. Taskinen (1992) 34–45..

29. Lotta Svärd 1934 6 (7), Kokemuksia tyttötyöstä Keravalla.

30. Vasara (1997) 588–589.

31. Seppo Myllyniemi (1994) *Hämeen Suoja. Vapaaehtoinen maanpuolustustyö Etelä-Hämeessä 1917–1944*, Etelä-Hämeen suojeluskuntien historiatoimikunta, 286–289; Mustajärvi (1996) 39–40; Hannu Soikkanen (1998) Vasemmisto ja suojeluskunnat. teoksessa Risto Alapuro (toim.) *Raja railona. Näkökulmia Suojeluskuntiin*, Porvoo–Helsinki–Juva: WSOY, 74.

32. Puranen (2001) 301–302. Purasen mukaan selvitys tehtiin suojeluskuntalaisten aloitteesta, kun haluttiin kumota ennakkoluulot sotilaspoikien kotitaustoista.

33. Nira Yuval-Davis (1997) *Gender and Nation*, London: Sage; Johanna Valenius (2004) *Undressing the Maid. Gender, Sexuality and the Body in the Construction of the Finnish Nation*, Bibliotheca Historica 85, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

34. Aalto (1984) 58–68; Puranen (2001) 251–257.

35. Aalto (1984) 73–80; Juhani Lantto (1997) *Kytösavun mailta. Etelä-Pohjanmaan suojeluskuntapiirin historia 1917–1944*, Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy, 224–225; Puranen (2001) 281–286.

Miksei myös tytöille muodostettu oma itsenäistä järjestöä samalla tavoin kuin pojille? Pikkulottien jäsenmäärä oli jo 1930-luvun lopulla runsaasti yli 20 000.³⁶ Se oli vielä jonkin verran jäljessä suojeluskuntapojista, mutta määrä kasvoi voimakkaasti. Tyttöjärjestön perustamatta jättäminen kertoo vähäisemmästä arvostuksesta ja aikuisien tiukasta kontrollista tyttötyötä kohtaan. Toisaalta sen voi tulkita olevan myös merkki poikien maanpuolustuskoulutuksen tiivistymisestä, jolloin poikiin keskitettiin molempien aikuisjärjestöjen toimintatarmo. Tyttötyön kehittämiseen ei enää riittänyt voimavaroja.

Pikkulottatoiminnan suosio jatkoi kuitenkin jyrkkää nousuaan koko jatkosodan ajan. Vuoden 1943 lopulla tyttöjäseniä oli jo lähes 50 000. Samalla sota-aika muutti tyttötyön luonnetta huomattavasti. Nimi muutettiin kuitenkin vasta vuonna 1943 pikkulottista lottatyttöiksi.³⁷ Näin haluttiin korostaa erityisesti vanhempien, eli 14–16-vuotiaiden tyttöjen työpanoksen merkitystä sota-aikana. Vaikka kasvatuksen ensisijainen merkitys haluttiin säilyttää, tyttöjen toiminta muuttui selvästi työpainotteisemmaksi ja heidän ensisijainen tehtävänsä oli palvelu kotirintamalla. Kun lukuisat aikuiset lotat olivat komennuksella rintamalla tai ainakin kaukana kotialueelta, tyttöjen tehtäväksi jäi usein hoitaa heidän velvollisuutensa kotirintamalla.³⁸ Varsinkin isompien lottatyttöjen työpanos teki monien aikuisten lottien rintamakomennuksen mahdolliseksi. Fanni Luukkosen kirjoitus *Pikkulotta*-lehdessä kuvaa hyvin niitä odotuksia ja vaatimuksia, joita tytöille jatkosodan aikana annettiin:

”Äitiemme kannettavaksi on joutunut moninkertainen edesvastuu ja työ, kun isät ja veljet ovat ’siellä jossakin’ isänmaan suurella asialla. Sinä, pikkulotta, olet äitisi rinnalla kotirintaman vartija, työn sotilas. Siinä kysytään nyt alttiuttasi ja uskollisuuttasi. Kaikki ne tehtävät, mitä sinulle sillä rintamalla uskotaan ovat luottamustehtäviä, joiden täyttämisestä olet tunteva syvää tyydytystä. Suurempaa iloa et voi valmistaa toivottavasti pian kotiutuvalla isällesi tai veljellesi kuin sen, että he saavat nähdä

sinunkin uskollisesti täyttäneen tehtäväsi. Valmista se ilo heille. Uskollisen suomalaisen sotilaan tyttärenä tee kunniaa isällesi olemalla altis palvelemaan kotiasi. Jos rakkaimpasi ei palaisikaan enää, on hän, isäsi tai veljesi saanut uhrata henkensä siinä tietoisuudessa, että pikkulotta on kodin tukena äidin rinnalla hänen sankaritiensä päättyessä.”³⁹

Muodollinen lähtölaulus tyttöjen ja poikien yhteistyön tiivistämiselle oli Kotijoukkojen esikunnan määräämä nuorten työnhuhla, joka oli pidettävä kaikissa sotilaspoikaosastoissa 22.11.1942. Tilaisuus oli lottatyttöjen ja suojeluskuntapojien yhteinen esiintymistilaisuus, jossa tehtiin tutuksi maanpuolustusjärjestöjen nuorisotyötä. Juhlatilaisuus merkitsi myös alkua tiiviimpään yhteistyöhön tyttöjen ja poikien kesken. Talkoisiin ja merkkien myyntiin osallistuttiin yhteisten tunnusten alla. Samoin yleisöjuhlia ja omia tilaisuuksia järjestettiin paikkakunnittain yhdessä. Sotilaspojat ja lottatyöt perustivat yhteisiä kuoroja ja orkestereita. Kesällä 1943 vietettiin lottatyttöjen ja suojeluskuntapojien yhteisiä maakuntajuhlia ja vielä syksyllä 1944 järjestettiin yhteinen maanpuolustusviikko.⁴⁰

Vaikka organisaatiomuodoissa pikkulotille osoitettiin heidän paikkansa hierarkian alimmalla portaalla, käytännön työssä kotirintamalla tyttöjen ja poikien välinen suhde sekä vahvistui että muuttui myös tasa-arvoisemmaksi. Talkoisiin ja muuhun auttamistyöhön osallistuttiin yhteistyössä, ilman hierarkkista suhdetta. Tyttöjen työpanoksen merkitys oli niin tärkeä, ettei siihen tarvittu enää palvelua ja alistaisuutta poikajärjestölle. Molemmat järjestöt olivat myös jatkosodan aikana mukana Nuorten Talkoot-nimisessä nuorten työliikkeessä 18 muun nuorisjärjestön mukana. Nuorten Talkoi-

36. Lukkarinen (1981) 275.

37. Lotta Svärd keskusjohtokunnan pöytäkirjat 24.1.1943. SA.

38. Koskimies (1964) 293–298; Lukkarinen (1981) 160–163; Taskinen (1992) 23; Olsson (2005) 49–53.

39. Fanni Luukkonen, Tervehdys pikkulotille, *Pikkulotta* 6/1941.

40. Lukkarinen (1981) 274.

den tavoitteena oli helpottaa elintarvike- ja raaka-ainepulaa sekä ohjata nuoria etenkin työvoimapulasta kärsivään maataloustyöhön.⁴¹

Lapsisotilaita?

Sotilaspojat ja lottatyöt kasvoivat merkittäviksi toimijoiksi kotirintamalla sota-ajan arjessa, mutta mikä oli heidän osuutensa ja tehtävänsä varsinaisessa sodankäynnissä? Sodat luokitellaan yleisesti perinteisiin ja nykyaikaisiin sotiin. Edellisten on katsottu noudattaneen sotilaallisia sääntöjä. Perinteisillä sodilla on selkeästi alku ja loppu sekä voittajat ja häviäjät. Sotilaat ja siviiliväestö pidetään niissä selvästi erillään. Näihin sotiin ei ole katsottu kuuluneen lapsisotilaita, sillä heidät on liitetty yleisesti nykyaikaisten ”kasvottomien” ja normittomien sotien tuotamaksi surulliseksi ilmiöksi. David R. Rosénin mukaan myös perinteisissä sodissa on aina ollut lapsisotilaita. Esimerkiksi Yhdysvaltain sisällissotaa on jopa kutsuttu ”poikien sodaksi”, koska noin 10–20 prosenttia sotilaista oli alaikäisiä. Lapsisotilaan määrittelyn ongelma etenkin perinteisissä sodissa on vaikeaa, koska täysi-ikäisyys on määriteltävy varsin eri tavoin eikä ikä ole kaikissa kulttuureissa ollut keskeinen sosiaalinen tai kulttuurinen kategoria.⁴²

Suomenkin sotahistoriasta löytyy lukuisia alaikäisiä sotilaita. Pentti Pirhonen kirjoittaa *Suomalaisia sotilaspoikia* -teoksessaan, että ”Suomen miehen taistelujen tiehen on aina liittynyt nuorukainen, poika”. Hän esittelee kirjassaan varhaisia suomalaisia sotilaspoikia kuten 15-vuotiaan Porrassalmen taistelun pikalähetin kersantti Carl Adolf Brakelin ja 14-vuotiaan valkoisten puolella sotineen Onni Kokon.⁴³ Elsa Heporaudan toimittaman kaksiosaisen *Sankaripoikia*-teoksen artikkeleissa kuvataan ”vapaussodan alaikäisiä sankareita”.⁴⁴ Nuorukaiset tuodaan esille isänmaallisina sankareina, eikä riistettyinä lapsisotilaina. Alaikäisten poikien sotaan osallistumista löytyy myös talvi- ja jatkosodasta.⁴⁵ Aikuisuuden ja lapsuuden rajaa tulkittiin suojeluskuntajärjestönsäkin omien tarkoituksien mukaisesti. Suojeluskunnat ja Lotta Svärd pitivät 17-vuotiasta sopivan ikäisenä aikuisjärjestöön liittymiseen, mikä

ei kuitenkaan ollut virallinen täysi-ikäisyyden raja Suomessa.⁴⁶

1920-luvun taitteen oravakomppanioissa poikia pyrittiin kasvattamaan poikasotilaisiksi. Heille siirrettiin suoraan aikuisten (suojeluskunta) miesten toimintamalli ja pyrittiin ottamaan hyöty heidän innostuksestaan suojeluskuntien sotilaallisuuteen ja etenkin aseisiin ja ammuntaan. Suojeluskunta-asetus vuodelta 1928 ei estänyt ase- ja ampumakoulutuksen perusteiden opettamista pojille, mutta kielsi selvästi poikien henkilökohtaisen aseistamisen. Henkilökohtaista aseistusta pidetäänkin rajana suojeluskuntien sotilaskoulutuksen ja poikakoulutuksen välillä.⁴⁷ Tämän tulkinnan mukaan suojeluskuntapojista ei kasvatettu sotilaita, koska heitä ei saanut henkilökohtaisesti aseistaa.

Suojeluskuntien poikatyön perimmäinen päämäärä oli uusien maanpuolustajien, suojeluskuntasotilaiden kasvattaminen, vaikka

41. Taskinen (1992) 42; Suvi Hartikainen (2004) *Talokoolapio heilumaan ja kierrätys kunniaan. Nuorten Talkoot-työliike suomalaisessa yhteiskunnassa vuosina 1941–1949*, Suomen historian pro gradu-tutkielma, Tampere: Tampereen yliopiston historiatieteen laitos 18–41.

42. Rosen (2005) 1–18. Nykyinen käsitys lapsisotilaasta perustuu YK:n lasten oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirjaan vuodelta 2002, jonka mukaan ”Arviolta 300 000 lasta maailmanlaajuisesti osallistuu aseellisiin selkkauksiin. Suurin osa on iältään 15–18-vuotiaita, mutta joukossa on myös alle 15-vuotiaita, jopa alle 10-vuotiaita. Lapset eivät ole pelkästään aseellisten selkkausten uhreja, vaan useissa tapauksissa myös osallistujia, joko pakolla tai vapaaehtoisesti värvättyinä sotilaina. Tyttöjä ja poikia käytetään konfliktitilanteissa niin sotilaina kuin muissakin tehtävissä esim. vakoojina, viestinviejinä, huolto- ja vartiotehtävissä, kantajina, palvelijoina ja seksiorjina. Heidä manipuloidaan julmiin tekoihin, jopa heidän omia perheitään vastaan.” Lisäpöytäkirja nostaa pakollisen asevoimiin värväyksen ja vihollisuuksiin osallistumisen 15 vuodesta 18 vuoteen, mutta ei kiellä alle 18-vuotiaan vapaaehtoista asepalvelusta.

43. Pirhonen (1977) 19–27, 38–39.

44. Teos julkaistiin alun perin syksyllä 1918, mutta siitä otettiin uusintapainos vuonna 1937.

45. Esim. Pirhonen (1977) 202–269

46. Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (2003) ’Näkökulmia suomalaisen nuoruuden ja nuorison historiaan’, teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata Suomalaisen nuorison historia*, Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 13–14. Täysi-ikäisyyden raja oli tuolloin 21 vuotta ja vasta vuodesta 1976 lähtien se on ollut 18. Alaikäisyyden ikärajasta on kiistelty säännöllisesti.

47. Puranen (2001) 283.

tämän haluttiin tapahtuvan erityisesti urheilun ja leikkien avulla. Vuoden 1928 poikatyöohjelmassa liikunnalla oli merkittävä osuus suojeluskuntapoikien kokonaistoiminnasta, mutta päämäärä ei ollut sama kuin muilla urheilujärjestöillä. Lauri ”Tahko” Pihkala suunnitteli ja ideoi poikaosastojen liikunta- ja urheilukasvatuksen ja hänen mukaansa poikia tuli vetää vapaaehtoiseen maanpuolustustyöhön urheilun avulla sekä valmentaa heitä henkisesti ja fyysisesti varsinaista sotilaskoulutusta varten.⁴⁸ Suojeluskuntien poikatyö ei muutoinkaan ollut pelkkää liikuntakasvatusta ja kesäleirejä, vaan myös sotilaskoulutusta, joka esimerkiksi Juhani Lanton selvityksen mukaan sai 1930-luvun mittaan Etelä-Pohjanmaalla selvästi suurimman jalansijan. Vuonna 1938 selkeä enemmistö suojeluskuntapoikien käytännön harjoituksista ja oppitunneistaikin liittyi sotilaskoulutukseen.⁴⁹

Suojeluskuntapoikien ei tietenkään voi sanoa olleen lapsisotilaita siinä merkityksessä kuin nykyään lapsisotilailta ymmärretään eli heitä ei pakolla värvätty sotilaisiksi eikä heitä kohtaan tehty julmuuksia,⁵⁰ mutta toisaalta voidaan miettiä mihin rajan voi vetää. Poikien kasvatuksella oli selkeä päämäärä, keinot palvelivat päämäärää ja sodan aikana poikien suorittamat lähetti-, vartiointi- ja ilmavalvontatehtävät sekä aseiden ja räjähteiden siirrot ja desanttijahdit lähenivät jo varsinaisen sotilaan tehtäviä. Lisäksi yksittäisiä alle 17-vuotiaita poikia palveli rintamalla sekä talvi- että jatkosodan aikana.⁵¹ Suojeluskunta-asetus vuodelta 1941 ei enää yksiselitteisesti kieltänyt poikien aseistamista, vaan asetuksen mukaan ”Suojeluskuntatyössä saatakoon heitä käyttämään lähetti- ja muihin soveltuviin tehtäviin, mutta älköön heitä varustettako sotilaan aseilla, mikäli erikoiset olosuhteet eivät sitä vaadi”.⁵² Sota-aika kuitenkin merkitsi ”erikoisia olosuhteita”, joten laillisetkin esteet poikien aseistamiseksi poistuivat uudemmassa suojeluskunta-asetuksessa. Kaikki oli suunniteltu valmiiksi, mikäli sotilaspoikia tarvittiin tositoimiin. Tällaiset ”erikoiset olosuhteet” täyttyivät maaliskuussa 1944, jolloin suojeluskunta-asetuksen muutoksella 15 vuotta täyttäneitä poikia voitiin alkaa

värvätä sotilaspoikaosastojen kautta ilmatorjuntaan. Kaikkiaan saman vuoden toukokuussa oli palveluksessa yhteensä 1 676 poikaa.⁵³

Hyvin lähelle sotilaallisia toimia joutuivat myös ne yli 15-vuotiaat lottatyöt, jotka jatkosodan loppuvaiheessa lähetettiin komenukselle kotipaikkakuntansa ulkopuolelle eli käytännössä ainakin lähelle sotatoimialueita usein hyvin vastuullisiin tehtäviin.⁵⁴ Lottatyöt kuitenkin pidettiin tiukimmin erillään varsinaisesta sotilaallisesta toiminnasta. Samalla heidän seksuaalisuutensa otettiin entistäkin tiukempaan kontrolliin. Heissä kulminoitui periaatteessa selkeimmin nationalistinen sukupuoli-järjestys, joka sodan yhteydessä nousi erityisen vahvasti esiin. Vaikka aikuiset lotat olivat käytännössä osoittautuneet merkittäviksi toimijoiksi sodan oloissa, tytöistä haluttiin kasvattaa tulevaisuuden äitejä ja huolehtijoita. Monet lottatyöt ottivat äidin roolin käytännössä jo sodan aikana vapauttaessaan lotat rintamalle.

Pikkulottien ja suojeluskuntapoikien toiminta ja vaikutusmahdollisuudet olivat aikuisjärjestöjen tiiviisti ohjaamia ennen sodan syttymistä, mutta jatkosodan aikana maanpuolustusjärjestöjen nuorison voi katsoa kasvaneen varsin merkittäviksi, aktiivisiksi toimijoiksi. Samalla toiminnan alkuvuosista vapaaehtoinen maanpuolustusharrastus muutti luonnettaan sodan uhan kasvaessa ja sodan aikana. Lapsia ja nuoria kasvatettiin ja koulutettiin järjestelmällisesti maanpuolustuksen tarpeisiin, vaikka he eivät varsinaisia lapsisotilaita olleetkaan. ■

48. Erkki Vasara (1992) *Urheilu – maanpuolustuskasvatusta ja nuorisokasvatusta*. Suojeluskuntajohdon urheilunäkemyksiä 1920-luvulla, teoksessa Mikko Majander (toim.) *Ajankohhta. Poliittisen historian vuosikirja 1992*, 126–128; Vasara (1997) 555–556.

49. Lantto (1997) 215–218.

50. Ks. YK:n Lasten oikeuksien sopimuksen lisäpöytäkirja lasten osallistumisesta aseellisiin konflikteihin.

51. Esim. Puranen (2001) 419–424

52. Suomen Asetuskokoelma 166/1944.

53. Aalto (1984) 99–103. Suomen Asetuskokoelma 225/1944 ”Sodan aikana 15 vuotta täyttäneitä nuorukaisia vapaaehtoisina holhoojainsa suostumuksella kouluttaa ja käyttää sellaiseen varsinaisen sotarintaman takaisissa muodostelmissa suoritettavaan sotapalvelukseen, joka soveltuu heidän kyvyilleen ja voimilleen.”

54. Lotta Svärd keskusjohtokunnan pöytäkirjat 4.7. 1944. SA.